

ÚVOD.

Po kapitulaci rakousko-uherské armády provolána byla dne 28. října 1918 Národním výborem (v jehož čele stáli zástupci politických stran českých Dr. František Soukup, Jiří Stříbrný, Antonín Švehla a spisovatel této knihy a k nimž připojil se za Slováky MUDr. Vavro Šrobár) samostatnost československého státu na území království Českého (Čech, Moravy a Slezska,) tvořícího do té doby součást Rakouska a na území Slovenska, to jest oné části království uherského, které je obýváno Slováky, větví československého národa a táhlo se od Dunaje až k Tatrám a Karpatům. Národní výbor vykonával zatím svrchovanost státní.

Tím vznikl československý stát, který v prosinci přijal republikánskou formu vládní a zvolil za svého presidenta Tomáše Garrika Masaryka. Den 28. října 1918 prohlášen za den osvobození.

Mezinárodně začal však československý stát existovati později. Jeho hranice, mezinárodní postavení a závazky, uznání rozbití říše rakousko-uherské bylo provedeno teprve ratifikací mírové smlouvy uzavřené ve Versaillu, Saint-Germainu a Trianonu. Mír versaillský ratifikován podepsanými velmocemi a nabyt tedy účinnosti mezinárodní dne 10. ledna 1920, mír St. Germainský dne 16. července 1920 a mír trianonský dne 26. července 1921.

Mírové smlouvy upravily území československého státu jinak než prohlášení samostatnosti z 28. října 1918. Versaillským mírem přičleněno k nám od

Pruska území hlučínské obydlené Čechy, kteří si zachovali svoji národnost, ač uplynulo 150 let od doby, kdy byli od českého království odstrženi. Dle míru saint germainského přiřčleněno k republice území kolem Cmuntu v bývalé župě Vitorazské, která patřivala ke království Českému a kde zachovali si obyvatelé svoji národnost, dále území kolem Břeclavy ze stejného důvodu, naproti tomu o části kolem Těšina ve Slezsku, o části župy oravské a spišské na Slovensku mělo býti rozhodnuto plebiscitem, k němuž však nedošlo, poněvadž se Polsko s Československem dobrovolně dohodly o hranicích tak, že Československo postoupilo části těchto území Polsku. Mírem trianonským pak přiřčleněna k Československé republice jako území částečně autonomní Podkarpatská Rus obývaná obyvatelstvem ruským, a upravena hranice dunajská připojením bratislavského předmostí.

Mimo to versaillský mír přiblížil náš vnitrozemský stát k moři tím, že dal Československu právo na provedení přístavních zařízení v Hamburku a Štětíně, zajistil svobodné používání Labe a Odry v Německu ku plavbě do zemí českých. Současně dána práva plavební na Dunaji, jež prohlášena za tok mezinárodní.

Pro vysvětlení finančních opatření, které po válce byla provedena, dlužno uvésti ještě toto:

Rakousko-uherská monarchie sestávala od roku 1867 ze dvou států samostatných, spojených jednak osobou panovníkovou, jednak společnými záležitostmi upravovanými stejnými zákony v obou polovinách přijatými. Společnými záležitostmi bylo vojsko, věci zahraniční (diplomatické i obchodní) a společné ministerstvo financí, jež spravovalo vydání a příjmy společné.

Vedle těchto společných záležitostí byly společné zájmy, jichž shodné řešení bylo předepsáno a vždy na deset let upraveno zákony usnesenými opět v parlamentech rakouském a uherském, jež nazývány vyrovnáním rakousko-uherským.

1. Sem náležela: úprava cel, jež provedena tak, že oba státy uzavřely celní unii, cla vybírána byla každým státem na jeho hranicích proti cizině, a čistý příjem plynul do pokladny společného ministerstva financí a z něho byly kryty výdaje na společné záležitosti;

2. Úprava měny a mincovnictví. Uzavřena byla mincovní jednota, jejímž základem dle zákona z 2. srpna 1892 byla zlatá koruna tak, že z 1 kg ryzího zlata raženo 3278 korun. Akciová společnost Rakousko-Uherská banka byla pověřena stažením papírových peněz a provedením přeměny na zlatou měnu. Stát propůjčil bance výnos zlaté půjčky v obnosu 392 mil. korun ve zlatě. Vydané bankovky musely býti plně kryty zlatem, směnkami, půjčkami na cenné papíry a všecky 40 procenty zlatem.

Bankovky měly oběh nucený a nemusely býti směňovány za zlato. Banka dostala privilegium výhradné cedulové banky vždy na desetileté vyrovnací období.

3. Společně na stejných základech měly býti upraveny poměry obchodní (ochrana práv živnostenských, úprava měr a vah, vzájemné styky obchodní, dopravnictví) a zákonodárství o daních nepřímých, které s výrobou průmyslovou v úzkém jsou spojení (daň z cukru, líhu, piva a pod.). Také v těchto věcech byly usneseny příslušné stejné zákony v parlamentě vídeňském s platností pro Rakousko, v parlamentě budapešťském pro Uhry.

4. Konečně stejně měla býti upravena soustava branná. Vojsko sice bylo společně spravované společným ministrem vojenství, ale o tom, kdo má býti vojákem, jak dlouho trvá branná povinnost a mnoho-li občanů má býti každoročně odvedeno (kontingent branecký), rozhodovalo se v každém státě zvlášť.

Po finanční stránce na společné výdaje (vojsko, zahraniční věci, okupaci Bosny a Hercegoviny, společné ministerstvo vojenství) nebyly vybírány ani spo-

lečné daně, ani nemohly býti uzavírány společné půjčky, monarchie rakousko-uherská neměla samostatných pramenů příjmových, i cla byla vybírána každým státem jeho orgány a jen čistý výtěžek odváděn. Ostatní vydání byla kryta příspěvky obou polovin, poměr čili kvota připadající na každý stát smlouveny vždy na 10 let kvotovými deputacemi volenými parlamenty obou států.

Společný rozpočet usnesen byl delegacemi a do rozpočtu každého státu zařaděna příslušná kvota společných vydání.

Státní dluhy jsou proto buď rakouské, neb uherské. Nikoli rakousko-uherské.

Vedle těchto státních zřízení, byly v Rakousku ještě země, které měly zákonodárné sněmy, správu i finance, a jmenovalo se proto vlastně Rakousko správně a oficielně „Království a země na říšské radě zastoupené“. Co výslovně nebylo v ústavě vyhrazeno vídeňskému parlamentu (říšské radě), náleželo do kompetence zemských sněmů. O tuto kompetenci byly stálé boje mezi státem a sedmnácti sněmy, mezi centralisty (rozmnožujícími právomoc ústřední říšské rady) a autonomisty, kteří chtěli zvětšiti právomoc sněmů. Na finančním poli hleděli centralisté znemožniti samostatné zemské daně a odkázati země pro jejich potřeby finanční jen na přírážky ke státním daním přímým a na přiděly pevné z daní nepřímých státem ukládaných a vybíraných. Ke každé daní přímé byly země podle ústavy oprávněny vybírati přírážky a bylo nutno na příklad při zavedení osobní daně z příjmů (progressivně ukládané), aby 17 sněmů zemských vzdalo se práva vybírati přírážky, které by progressivitu úplně zvrátily. Úkoly zemí nebyly finančně malé: měly platiti náklad osobní na učitelstvo škol obecných, náklad na školství zemědělské, vésti správu nemocnic v celé zemi, vydržovati ústavy pro choromyslné, porodnice a nalezince, byly dozorcím a v poslední instanci rozhodujícím úřadem nad obcemi a okresy, ve všech věcech stavebních (mimo budovy státní) byly konečnou instancí.

Samospráva obecní byla velmi značná a úkoly její veliké (věci stavební, věcné náklady na vydržování škol obecných, chudinství, zdravotnictví). Ale také u ní nebylo samostatných daní. Přípuštěny jen místní dávky a zase jen přírážky k daním přímým.

Třetí samosprávná korporace byly v Čechách okresy, na Moravě silniční výbory okresní, zřízené dle obvodu okresních soudů. Okresní výbory v Čechách měly na starosti vybudování silnic okresních, výstavbu veřejných okresních nemocnic, zřízení obvodních lékařů, sprostředkování práce, byly dále druhou instancí pro stížnosti do rozhodnutí obecních výborů. Finance jejich byly založeny jen na přírážkách k přímým daním.

Na Slovensku byla kromě obecní samosprávy samospráva župní, při čemž však byl župan i jeho náměstek státním úředníkem, takže županské úřady byly vlastně úřady státní.

Národ český, ztrativ svoji plnou státní samostatnost, hleděl pomocí samosprávy udržeti si vliv na veřejné záležitosti, a samospráva byla pro něj školou občanské způsobilosti politické.

Všecky snahy, aby pomocí volebních řádů udrženo bylo Rakousko jako německý stát, rozbily se o to, že čeští občané uchopili se samosprávy jako záchrany pro posílení svého národa: obce stavěly školy obecné, zřizovaly gymnasia a reálky, okresy stavěly nemocnice a chorobince, staraly se o vzdělání národa a o jeho zdraví. Mravní sílu hleděli všichni Češi povznést obětavostí. Co jim odpírala Vídeň, zaplatili si sami. Sbírali a sbírali, ukládali si vedle císařských daní daně národní. Stavěli a vydržovali školy pro děti dělníků, pracujících mezi Němci, vystavěli ze sbírek Národní divadlo v Praze a když sotva dokončeno shořelo, ze sbírek vystavěli je po druhé. Při tom staral se český národ o svoji větev slovenskou, porobenou Maďary, zřídil organisaci, která pomáhala národu slovenskému.

Národ, který ztratil svoji samostatnost, připravoval se úsilovnou prací na znovuvydobytí své svobody.

Když šlechetný národ americký ústy svého presidenta Wilsona prohlásil za jeden z úkolů světové války a účasti Spojených Států na ní, seburčení národů, viděl český národ, že přiblížila se hodina jeho samostatnosti a že nastává mu zkouška před celým světem, dovede-li sám sobě vládnouti a svobodně se spravovat.
